
Gevangen in een prachtkasteel

Ik ben geboren in een kasteel. Mijn vader was Hugh Douglas, de heer van Longniddry. Het enige huis dat ik dus als kind kende, was het voorouderlijk slot van de familie Douglas. Je moet trouwens wel heel veel fantasie hebben om die verzameling stenen muren een kasteel te noemen. Nee, het was niet zo'n kasteel waar prinsessen en mooie mevrouwen in dure jurken paraderen. Het was meer een vochtig, stinkend en afbrokkelend huis met hele dikke muren en een torentje. Noem het een rechtop gezette stenen doods-kist. Nee, als ik zeg dat het een kasteel was, moet je niet denken aan de grootsheid van een luxueus bisschoppelijk kasteel.

Maar eind april 1547 stond ik dus wel in zo'n prachtkasteel. Of ik er blij mee moest zijn, wist ik op dat moment nog niet, maar voorlopig werd ik beschermd door de dikke muren van het bisschoppelijke kasteel van St. Andrews. En dat was een echt kasteel, een heus paleis zoals het een bisschop betaamt. Een bisschop die nu dood was. Veel van de luxe protserigheid van dit kasteel leek samen met de bisschop te zijn verdwenen. Ik verschool me die dag achter de kantelen en berekende in gedachten of de muren, die het kasteel moesten verdedigen tegen aanvallen vanuit de stad, wel dik genoeg waren. Ik haalde slechts oppervlakkig adem om mezelf te beschermen

tegen de pertinente stank van de stad, van al die mensen die hun etensresten en ontlasting alleen maar in open riolen kwijt konden.

In de straten van de stad was het een drukte van jewelste: schreeuwende mannen, loeiende ossen die zware karren voorttrokken, beladen met hout en stenen en met levensmiddelen voor de soldaten. Karren vol met spaden en kruiwagens en ook oorlogstuig – kanonnen, kruivaten, vaten vol hulzen en loden balletjes om die hulzen mee te vullen. ‘Bevoorrading’ had ik het horen noemen. Maar het ergste van alles vond ik het schreeuwen van de mannen. Eerlijk gezegd werd mijn oppervlakkige ademhaling niet zozeer veroorzaakt door de stank van de stad, maar veel meer door de angst, de doodsangst, voor die soldaten beneden, die zich voorbereidden op een dodelijke aanval op het kasteel van St. Andrews.

Terwijl de rillingen nog over mijn rug liepen, draaide ik me om en liep weg van de herrie en de angstwekkende scènes van bedrijvige soldaten. Ik liep over het met stenen geplaveide binnenplein van het kasteel naar de andere kant. Daar ging ik via een smalle trap naar boven, waar ook een verdedigingsmuur met kantelen en schietgaten was. Die muur keek uit op de Noordzee.

Terwijl ik de trap opliep, probeerde ik niet te kijken naar de zwartgeblakerde stenen van de verdedigingstoren die gebouwd was boven de beruchte ‘flessenput’: een put die was uitgehakt in de rotsen onder het kasteel. De bodem van de put was een paar meter breed, maar de bovenkant slechts anderhalve meter. Die bovenkant was de enige ingang. Ik had een grote afkeer van afgesloten ruimtes, dus het denken aan die gevangenis bezorgde me de kriebels. Een afschuwelijker hol kon ik me niet voorstellen. Gevangenen werden met een touw in de

put neergelaten. Daar zaten ze tussen de stinkende uitwerpselen van gevangenen die hen de afgelopen tientallen jaren waren voorgegaan, omringd door krabbelende en knagende ratten. Ze wachtten op het moment dat hun terdoodveroordeeling werd uitgevoerd op de pijnbank of de brandstapel. Voor meneer Wishart was het de brandstapel geworden ...

De laatste treden klom ik rennend op om zo snel mogelijk weg te kunnen bij die flessenput. Door een schietgat in de muur keek ik naar de verte, waar het grijze water de grijze lucht raakte. Ik had geruchten gehoord dat koningin-regentes Marie de Guise de Fransen had gevraagd om met hun marineschepen naar ons toe te komen, zodat we door twee legers werden ingesloten: vanuit de stad door het leger van de rooms-katholieke koningin-regentes en vanaf zee door het leger van de al net zo roomse Fransen.

Vanaf het moment dat ik die geruchten hoorde, maakte ik er een gewoonte van om een paar keer per dag met angstig gemoed die grijze horizon te bestuderen. Maar net als op andere dagen zag ik ook nu op de grijze zee geen schepen die naar St. Andrews zeilden – vandaag niet. Misschien zouden ze wel nooit komen. Ik had me laten vertellen dat vorsten die niet beschikten over een vloot, vaak een beroep deden op vorsten die wel marineschepen hadden. Misschien waren de Fransen wel druk met het kapotschieten van andere kastelen. Misschien hadden ze geen tijd voor St. Andrews.

Stapje voor stapje schuifelde ik naar voren, dichterbij het grote schietgat, waarbij ik me angstvallig vasthield aan de stenen kantelen naast het gat. Met dichtgeknepen ogen snoof ik de zilte lucht op en luisterde naar de schuimende branding. Mijn maag draaide toen ik mezelf even later dwong om mijn ogen te openen en langs de hoge muren recht de zee in te

kijken. Met mijn vingers klauwde ik me vast aan de stenen kantelen. Een meeuw zweefde hoog boven mijn hoofd, de vleugels wijd gespannen, zonder voor- of achteruit te gaan. De vogel schreeuwde luid; lachte hij me uit? Diep onder mij klotste het koude water van de Noordzee aan drie zijden tegen de muren van het kasteel. Slechts aan één kant was het kasteel naar het land gericht. Het water van de zee draaide en klotste als kokende teer in een gigantische kookpot, net als de inhoud van mijn bange maag.

‘George!’

Heel even leek het of mijn hart stilstond, om vervolgens snel bonzend weer tot leven te komen. Mijn knieën trilden.

‘George, waar heb jij de hele tijd uitgehangen?’ vroeg mijn broer. ‘En doe niet zo raar met je ogen, jongen. Ze puilen weer bijna uit je hoofd. Echt waar hoor, vandaag of morgen krijg jij zulke grote schrikogen dat ze d’r vanzelf uitploppen, net als bij de kippen van boer McAllister als hij ze de nek omdraait en ...’

Ik had dat zogenaamd grappige verhaaltje al zo vaak gehoord dat ik hem in de rede viel. ‘Francis, als je me nog een keer zo laat schrikken, stuit ik over dat lage muurtje heen en knal ik met m’n hoofd op de rotsen in de zee. En dat is dan jouw schuld, grote broer van me.’

‘En dan word je opgegeten door een grote schelvis’, voegde Francis eraan toe, terwijl hij me een klap op m’n rug gaf. Voor hem was dat een vriendelijk gebaar, maar hij sloeg zo hard dat ik alsnog bijna over het muurtje viel. ‘Je maakt je veel te bang, George. Dan krijg je van die stuiterogen. Daar moet je mee ophouden.’

Dat kon ik niet ontkennen. Al een paar weken lang verkeerde ik in een toestand van voortdurende angst.

‘Zo, kom nu maar met me mee’, vervolgde hij. ‘Meester Knox wil dat we op tijd zijn voor de lessen.’

‘Ik heb nog even tijd’, zei ik.

‘Dat zeg je altijd’, zei Francis. ‘En daarom ben je altijd te laat.’

‘Ik kom heus niet te laat, hoor.’

Plichtsgetrouw volgde ik hem de nauwe stenen trap af. Dat we belegerd werden, leek slechts een spelletje voor mijn broer en voor Alexander Cockburn, onze boezemvriend en medestudent. Ik vond het helemaal geen spelletje.

‘Waarom hebben ze het gedaan?’ riep ik tegen zijn rug.

Francis stopte en draaide zich langzaam naar me om. Hij zuchtte diep. ‘Als je het antwoord op die vraag nu nog niet weet, dan heb je ze niet allemaal op een rijtje. “Waarom hebben ze het gedaan?” vraag jij. Ze hebben het gedaan, omdat die smeerlap van een losbandige kardinaal Beaton een monster was. Hij heeft gezworen celibatair te leven, maar ondertussen heeft zijne heiligheid minstens zeven bastaarden geproduceerd. Als er iemand is die erom vroeg, dan was het Beaton wel. En dat is waarom ze het gedaan hebben.’

‘Wie heeft er geteld?’

Hij fronste en schudde zijn hoofd. ‘Wat geteld?’

‘Nou ... die kinderen?’

‘Broertje, daar ga je weer’, zei hij. ‘Dat is toch helemaal niet waar het om gaat?’

‘Maar het was moord’, hield ik vol. ‘Ze hebben de man vermoord. En als ze dat niet hadden gedaan, dan hadden wij nu niet opgesloten gezeten in dit kasteel, wachtend tot de kanonnen van de koningin-regentes het aan puin schieten – met ons erbij.’

Hij hief vertwijfeld een hand op, knipperde een paar keer snel met zijn ogen en keek zoals een oudere broer kijkt die

maar niet door zijn broertje begrepen wordt. ‘Luister, George. Er zijn gewoon nog heel veel dingen in deze wereld die jij, zo jong als je bent, nog niet begrijpt. Jij noemt het dus “moord”? Goed dan, noem je het ook moord als een man opdracht geeft om vier echtgenoten en vaders op te hangen, wiens enige misdaad was dat zij tijdens de Vastentijd haggis¹ aten? En wat ik zeg, staat in de openbare archieven, het bewijs voor wijsneuzen zoals jij, die altijd alles bewezen willen hebben. Beaton heeft het op 26 januari 1544 laten doen in ... in Perth, als ik het goed heb. Vind je dat dat ook “moord” genoemd mag worden? En noem jij het “moord” als een overspelige bisschop een eerbare jonge huisvrouw, echtgenote van een van die opgehangen mannen, laat arresteren en haar op zijn heilige bevel laat verdrinken in de rivier? Vind je dat ook “moord”?’

‘Heeft Beaton dat gedaan?’ vroeg ik. ‘Waarom zou hij dat die vrouw hebben aangedaan? Hij moet er een reden voor gehad hebben, Francis. Dit soort geruchten hebben altijd een andere kant.’

‘Daar heb je helemaal gelijk in. Beaton vond dat ze verdrinken moest worden, omdat ze tijdens het bevallen tot God in de hemel bad en daarbij zei: “In Jezus’ Naam”.’

‘O, en wat is daar dan zo verkeerd aan?’

‘Dat ze op bevel verdrinken is?’ Francis keek me aan alsof hij mij echt heel erg dom vond.

‘Nee, dat bidden. Wat is daar verkeerd aan?’

‘Heb je zaagsel in je hoofd, George? Soms twijfel ik echt aan je verstand. Als brave katholiek moet je natuurlijk bidden in de naam van de Heilige Maagd, niet zomaar in de naam van Jezus Christus. Dat is hoe het moet volgens zijne heiligheid kardinaal Beaton, aartsbisschop van St. Andrews – dat wil zeggen, hoe het volgens hem *moest*, voordat James Melville en

de anderen zijn kasteel binnendrongen en een einde maakten aan zijn miserabele leven. Als je het hebt over een moordenaar, broertje, dan heb je het over kardinaal Beaton.’

‘Dus omdat hij een moordenaar was’, zei ik, ‘was het acceptabel voor hen om hem te vermoorden?’

‘Dat was geen moord’, zei Francis. Zijn blik was vurig. ‘Dat was gerechtigheid. Glasheldere gerechtigheid. Zo noem *ik* het. En ben jij soms al vergeten wat hij met die arme George Wishart heeft gedaan?’

Nee, dat was ik niet vergeten. Het werd hier binnen deze belegerde vesting veel besproken.

‘Nou, blijf jij nog maar een tijdje moeilijk doen over iets wat heel eenvoudig is. Ik ga naar de kapel voor de lessen’, zei Francis. ‘En zorg ervoor dat je niet te laat komt.’

Ik keek Francis na tot hij achter een stenen steunbeer verdween. Meester Knox had ons tot in detail uitgelegd wat er met meneer Wishart gebeurd was. Hij vond het zo belangrijk dat wij het wisten, dat hij het had verheven tot onderdeel van de lessen. Op 16 januari 1546 vertelde meneer Wishart aan onze vader, Hugh Douglas, en meester Knox dat hij verwachtte nog maar korte tijd te kunnen werken. Hij zei dat hij aanvoelde dat de dag van zijn dood naderde. Meester Knox was daar vreselijk van geschrokken, maar hij kon niets anders doen dan op afstand blijven en toekijken hoe zijn mentor leed. Dat viel de meester heel zwaar. Een tijdlang was hij de zelfbenoemde lijfwacht geweest van predikant Wishart. In die tijd droeg hij altijd een claymore, een tweesnijdend Schots zwaard, aan zijn zij. Kardinaal Beaton en anderen wilden meneer Wishart immers doden. Ze hadden zelfs huurmoordenaars op hem afgestuurd om het vuile werk op te knappen. Ondanks dat hij dit wist, eiste Wishart dat meester Knox hem

de claymore gaf. Nadat Knox hem het wapen had gegeven, sprak Wishart indringend en troostrijk over de dood van Gods uitverkoren kinderen. Hij had een voorliefde voor de psalmen. Daarom zong hij die avond samen met zijn volgelingen Psalm 51, om uitdrukking te geven aan zijn wens dat God hun allen vredige rust wilde geven. En toen, onder luid protest van alle aanwezigen, stuurde hij al zijn volgelingen weg. Meester Knox vertelde ons dat het hem heel veel moeite kostte om de man alleen achter te laten. Maar meneer Wishart wist niet van wijken. Hij zei: ‘Nee. Ga terug naar jullie gezinnen en jullie eigen leerlingen, en ga met Gods zegen. Het is genoeg als er één wordt opgeofferd.’

Wij waren die leerlingen: mijn broer Francis Douglas en ikzelf, samen met Alexander Cockburn. De vader van Alexander werd een tijdje na de arrestatie van meneer Wishart ook opgepakt en enkele maanden opgesloten in het kasteel van Edinburgh.

Meester Knox kwam dus bij ons terug in Longniddry en onderwees ons in de grammatica van het Latijn. Soms viel hij tijdens de lessen zomaar stil, halverwege de vervoeging van een Latijns werkwoord. Hij wreef dan zwijgend langs zijn baard en staarde uit het raam. Wij wisten dat hij zich op die momenten grote zorgen maakte over het lot van zijn vriend Wishart.

Wij kregen natuurlijk niet alleen maar les in Latijnse grammatica. Meester Knox raakte pas echt op dreef als hij ons vertelde over het Evangelie van Jezus Christus. Zo noemde hij de verhalen over Christus: het Evangelie.

Ik werd altijd blij van de lessen van meester Knox over de vier evangeliën. Ik was niet de enige. Het gerucht verspreidde zich en mensen uit het dorp kwamen steeds vaker buiten bij de

ramen zitten om mee te luisteren naar zijn uitleg van de blijde boodschap. En als het buiten vochtig en koud was, kropen ze stilletjes de ruimte in waar wij les kregen.

Uiteindelijk bereikte het bericht over de afschuwelijke dood van meneer Wishart ook Longniddry. Ik zal niet snel het luide snikken van onze meester en leraar vergeten, toen wij het relaas te horen kregen.

Naar men beweerde, was het bijna middernacht toen de graaf van Bothwell, de man die voor kardinaal Beaton het vuile werk mocht opknappen, de deur van meneer Wishart intrapte en hem meesleepte naar de beruchte flessenput in het kasteel van St. Andrews. In de dagen die volgden, voerde kardinaal Beaton de rechtszaak tegen Wishart, verklaarde hem schuldig en veroordeelde hem tot de dood op de brandstapel. Omdat hij bang was dat de volgelingen van meester Wishart hun predikant van de brandstapel zouden bevrijden, gaf Beaton opdracht de plaats van executie te laten omsingelen met gewapende bewakers. Bovendien liet hij de kanonnen in zijn kasteel schietklaar maken met hagelbommen, vooral gericht op de toeschouwers, die wellicht in opstand kwamen als ze hun geliefde Wishart zagen branden. Vervolgens maakte Beaton het zich gemakkelijk – typerend voor deze op luxe en comfort gestelde dwaas. Hij ging op zijden kussens zitten, tussen de weelderige gordijnen voor het raam van zijn boudoir, om van het schouwspel te genieten.

Meester Knox was daar niet bij, zoals ik al vertelde, omdat hij ons Latijn bijbracht in Longniddry. Maar we kregen tot in de kleinste details te horen wat er was gebeurd. Wishart was zo geliefd dat vele ooggetuigenverslagen zich als een lopend vuurtje tot in de verste uithoeken van het land verspreidden. Er werd over bijna niets anders gesproken. Dit was het

verhaal: toen de beul de veroordeelde man vastketende op de brandstapel, zei Wishart: 'Dit is de reden van mijn bestaan, dat ik op deze brandstapel voor Christus mag lijden. Ik ben niet bang voor het vuur. En ik bid dat ook u niet bang zult zijn voor hen die wel het lichaam, maar niet de ziel kunnen doden.' Daarna, zo gaat het verhaal, keerde Wishart zich tot de man die het vuur zou gaan ontsteken en kuste hem. 'Laat dit het bewijs zijn dat ik u vergeef. Ga door en doe wat u doen moet.' Vlak voordat Wishart levend verbrandde, richtte hij zijn blik op het raam waarachter Beaton tevreden toekeek en profeteerde dat zijn ondergang spoedig zou volgen. Dat was op 1 maart 1546.

Zoals ik daarnet al vertelde, was Beaton een dwaas. Wishart had in heel Schotland gepreekt en was zeer geliefd in het hele land. Nu was hij gedood door Beatons toedoen. Daarom haatte iedereen in Schotland Beaton nog erger dan ze al deden. Elke man met een beetje verstand wist dat het onvermijdelijk was wat er toen gebeurde, net zo onvermijdelijk als de regens in november die de moerassen vullen met water.

Vanaf de plek waar ik stond te mijmeren, kon ik het boogje van het zijpoortje van het kasteel zien. Dat poortje vormde de sleutel voor het snode plan van James Melville en enkele andere zonen van Schotse edelmannen om het kasteel binnen te vallen. Ze wisten dat Beaton, die smerige rokkenjager, die avond weer bezoek had. Marion Ogilvy was het deze keer. Marion zou in de vroege uurtjes door het zijpoortje naar buiten komen. Dus op die bewuste dag, de ochtend van 29 mei 1546, verrasten ze de poortwachter en drongen de bisschoppelijke burcht binnen. Even later stormden ze de slaapkamer binnen, waar Beaton lag bij te komen. 'Ik ben een priester!' schijnt hij nog geroepen te hebben. 'Jullie mogen

een geestelijke niets aandoen!’ Daar trok de wraakzuchtige James Melville zich niets van aan. Hij schreeuwde dat Beaton moest zeggen dat hij spijt had van de moord op Wishart en riep vervolgens dat de bisschop een koppige vijand was van Jezus Christus. Daarna stak hij zijn zwaard door hem heen. Beatons laatste woorden waren: ‘Ik ben een priester. Nu is alles verloren.’

Het gewone volk koos de zijde van de dode Wishart en schaarde zich achter de opstand. De dood van Beaton werd bejubeld. Maar de roomse geestelijken en de koningin-regentes waren woest en vastbesloten het oproer in de kiem te smoren. Te midden van alle spanning hoorde ik de mensen in Longniddry meer dan eens fluisteren dat wij de volgende slachtoffers zouden zijn: ‘Meester George Wishart zei alles nog een beetje omfloerst, en toch is hij op de brandstapel terechtgekomen. Meester John Knox durft veel meer te zeggen. Hij zal ook branden.’ Die mensen hadden gelijk. Iedereen wist dat meester Knox een volgeling was van Wishart. Sterker nog, hij had voor ieders oog zijn zwaard getrokken om de bekende prediker te verdedigen. Het kon niet anders of de mensen die het in Schotland voor het zeggen hadden, schaarden onze onderwijzer onder de groep van de bekende prediker die zij de marteldood hadden doen sterven.

Met de soldaten van de koningin-regentes op onze hielen, vluchtten we met meester Knox Longniddry uit. Hij werd vogelvrij verklaard. We sliepen bijna nooit twee dagen achter elkaar in hetzelfde bed – nou ja, bed, we sliepen meestal bij de dieren in de bossen of in de weidse heidevelden waar de regen ons doorweekte. Alleen als soms een landpachter medelijden met ons had en moedig genoeg was om ons in zijn hutje te laten, sliepen we rond een turfvuurtje en aten we mee van

zijn eenvoudige maaltijd van brood en vette soep. Uiteindelijk, na lang aandringen van mijn vader die zelf ook een voortvluchtige was, maakte meester Knox de gevaarlijke voetreis hierheen en voegden we ons bij het handjevol jonge mannen dat, voorlopig althans, het kasteel van St. Andrews in handen had. Als ik eerlijk ben, moet ik toegeven dat ik die strategie niet begreep. Het leek er een beetje op dat we probeerden te ontkomen aan de verscheurende tanden van de wolf door ons in zijn hol te verschuilen. Maar naar mij werd niet geluisterd. En daarom stond ik daar, gevangen tussen de dikke muren van een prachtkasteel, met vijanden die verbitterd rond die muren wachtten tot wij omkwamen van de honger of tot ze hun koninklijke kanonnen op ons konden leegschieten om ons en het kasteel tot poeder te vermalen.

Ik sliep die dagen weinig en onrustig. Mijn ogen stonden van angst vaak wijd opengesperd, waarvoor ik dan weer op m'n kop kreeg van mijn broer Francis.